

13 A.

(1)

R. O. ASIEMU.

(Kasa) Menka? (He, he, he,) Woahu?
(ka dee wope) Kane no, ^(nhoo) na metan
gyere. Na gyere no, Kane no dee
na eye paa, ngo eko nahim kakra no
na kyere se dwa no asee. Na megyaee,
mekstan fokes. (nhoo) Mekstan fokes
ye ngo endee mede ka beye "five
hundred thousand" (\$500,000.00)
na ebetanaa fie. Eno ngo na ennye
koraa. Enti da koroo bi yewo ha na
yebekaae se yeabo dwa bi foforo
wo ha. Tafo Nhyiaaso ha. Enna
meba betanaa mu a seesei eho na
mete a metan nyaadewa, mako na
ntose ne nneema nneema a ekeka
ho. Kyere se eho no na mahamu se, e
koraa ennye enso so, eye toto biribi
die. Enna yetoto a, yedi no nkakra-
kakra wo ho. (Nhoo) (Na ahokyere
biribi sei) Na ahokyere ngo abaa
paa, a seesei ho koraa wo se
enne ye wonkuta sika beye eho
"fifty thousand" (\$50,000.00) ana "hundreds
a, woko dwam a, wonnya nneema
utoto mfa nna saa dwa ketawa
no mu. Efise biribiara bos aye
den. Ntose adaka bos aye den.
Mako bos ye den. Nyaadewa ngo
bos ye den. E, o.k. asa? (Wo dee
dee sbeba wo mu biara ka.) (Oh
eye, na eye den na wohyee asee

(2)

gyeene tan?) Mehyee gyeene tan asee
no, ^(nhoo) na mewo mfee beye, me startee
69, (saa?) E, na etan gyeene. (nhoo)
Enti sixty-nine (69) no mu, mewiee
sukuu sixty-nine (69) emu ho ara na
me "starte etan gyeene no (nhoo) na
matan ara de besii beye "eighty-
four" (84) no mu ho (nhoo) na megyaee,
gyeene adwuma no, (nhoo) (Nso ka,
fokes no nso "time" a wode tan E)
(nhoo) Eno nso menka? (Hmm) Fokes
no nso, megyaee gyeene no, na
mepere se metan fokes, wo saa
"eighty-four" (84) no ara mu ho.
Eno nso metan aara besii "ninety-one"
(91) (nhoo) Enti "ninety-one" (91) no mu
na megyaee fokes no nso so mu tan.
(nhoo) Fokes no na mekyere se na
ennye. Na eye ka adwuma paa.
(Aden na ennye?) Ene se, wotwa
bale baako a, ebia, na woato no
beye, ade sen? woato no beye
"one sixty thousand" (\$160,000.00)
(Hmm) Wobetwa enneema no, na
enneema a eno mu ho ennye "One-
sixty thousand" (\$160,000.00) no
(saa?) Na eye ketema bi, enti
ebos no a eno se wode gye no,
na woa "shoot." Se ebia anka
wode beye "hundred, hundred,
a, Esiane se enuru "One-sixty,"

(3)

(160) no enti kyere se, woabo ka,
"in advance" (Nho) Ahaa, baa,
enti na emaa ka baa fokes no mu
no. (Nho. Na aden na wo pe se wobetan
fokes?) Ah se na gyere no eno so
na gyere no asee (Nho) Gyere
no, kane na a na metan na meny
ho ~~bie~~ ^{gho} biabi die no, emmere
a nebegyee no na Ennye koraa.
Wotan a na wonya hwee. (Hm) Na
kar sika no ngo ebo aye dendeaba.
Enti yeki Anwona kofa baa, 'still'
wotan wie a na aye wo ka. Wotan
wie a na aye wo ka. (Hm edeen
na see ngo saa?) Hm (Edeen na
eye no sei?) Dee emaa no bare
saa no, (Hm) Ene se, ekane no na
wisnom de nnuo na edee gyere
no. (Nho) Na ebo no wa fam (Nho)
Na emmere a nweema nyinaa eko
8000, eko 8000 no, na nnuo no ngo
bo koo 8000. (Nho) Na gyere no
ngo bo ereye den. (Nho) Kane
gyere saka na meta no e, "two
fifty" (250) (Nho) Enne ngo beko
ye "thousand - five" (1,500.00)
thousand - eight (1,800.00) (Nho)
Saka no (Nho) Eno enti na ama
ne bo ye den no. (Nho) (na
Edeen na emaa wo se, dwene se
wobenya sika wa fokes no mu no?)

(4)

O.K. (na wogyaee ^{ah} gyeene wo) Na
mezyaee gyeene wo na ekyyee
se obiara retan fokes no bi.
Obiara retan fokes eye adwuma
a aba so (Nho) Na obiara retan.
Na me uso mekppee sika. Me starte
"nineteen thousand" (\$19,000.00) (Nho)
Na mede starte e. Enna mede
kifaee. Nanso, enna mekyee wo
se, nneema no ^(Nho) a metwaae wo, saa
"nineteen thousand" (19,000.00)
"that time" no ^(Nho) na fokes no na
"selection" koraa ye "hundred
cedis" (Nho) anase fifty (50) (Nho)
Enti se yetwaae, mannya, e, nneema
dodo ^{naanka} a eww se eba bale no mu
no. (Nho) Na eww se ebia anka
wotwa a wonya beye two-fifty
(250) ana two-forty (240) Mekanee
no na nneema a eww mu ye one
eighty-five (185) Na kyere se
ehs no mede gye "hundred, hundred"
koraa a mabo ka. (Nho) Nho.
Ewo enti na emaa mebo eka
wo mu no. (Nho) (Na wose
wokppee sika wo baabi) Hmm
(Wonyaa bi wo shefa?) Sika
no a mekppee no baabi no, mewa
ha sei ara na me nana ba bi
kage se, memma yenks Monrovia.
(ahaa) Enna, me ne no ksee.

Enti mekko ho na, na meko paanoo,
 etan. Na me ara mede me nsa fete
 paanoo. (uhoo) Na meko wo "ten, ten"
 "ten ten" / (uhoo) Enti mesore anpa a
 na mede ko dwam. Na makston
 wo sho dwam. Enti mebaee wo,
 na mekuta sika kakra, (uhoo)
 Na meye wo se mede beko Togo
 Togo (uhoo) Enti meko Togo Togo wo
 na yekogyee sika wo wo kwan
 me, "border" so. (ah) Border fo wo
 a Egu ho wo, gyee sika wo die,
 "free". "CEPS" Enna enti ekare me nam
 sika "nineteen thousand" (\$19,000.00)
 wo. (uhoo) Na mede kofaa fokes
 wo (uhoo) (Wadi beye bosome sen
 wo Monrovia?) Monrovia menyaa
 abosome uria wo ho. (uhoo) Mekko
 ho wo, meko makare se medi "two
 weeks". (uhoo) Enti "two weeks" wo
 die wo na meko stamp me
 passport wo nu. "two weeks". Enti
 "another two weeks" biara na meko
 na ma stamp "two weeks" (uhoo)
 saa, na meye a mede tenaa
 ho. (Na shefa na wohuu paanoo
 ko?) Monrovia na mesuaa bi.
 (saa?) Aare (Woadamfo ana?)
 O.K. meksee, maame bi a
 mekoda, ne nkyen (uhoo) Na
 me ne me "sister" yeksee wo na

2ye okere na ewo ho enti na
 meda Maame bi nkeyen (who) Futi
 maame no 2ye brefos paa. (who)
 2ye "cookies", 2ye "chop" bread,
 "corn bread" enna paanoo no. (yice)
 Enna me nso me "try" se eye nsa
 ano adusama, eye enti mesua
 ne nyinaa (who) enti mesuare.
 Na paanoo no na kyere se na
 metumi ye no kesse a enti na
 emaa meyeere no (Na aden na
 woanye paanoo no, wasane baee
 eha na woanye paanoo) O.K.
 mebaee no na anka mepe se meye
 paanoo, na eha no na ne tan no
 anka mefa Frafrafos (who) Enna
~~wannan~~ atan ama me, na me "sister" non
 kyere se, se manhuwe yee a wannan
 behye me sika "because" wannan de
 wannan kstan paanoo no wa Kadjetia
 a yemfa sika no emma bio, na
 wannan yeafa (sae) Na wannan
 de adusane. Futi na amma mani
 anye se meye paanoo no. (who)
 (Na emmere a na woanye asee gyene
 tan edeen na emaa wo se, wope
 se wobeton gyene no?)
 Emmere a mewire sukuru no (who)
 me maame antoa me so, efise
 me papa nso antoa me so. Na
 me ne me uua panin na kyere adae.

(7)

Enna na Ennam (nhoo) Enti Egeee no
na wɔɔnom se endee menkɔtɔh
adee. Na me naame nso tɔn gyeehe
no dada (nhoo) Na me mekɔtɔh
gyeehe no. (Wɔaye aduruma bi
ansa na wɔtɔn gyeehe ang?)
O.K. Na mekɔ sukue no nijinaa no
na metɔn boforobotu, ewe Ejisu (nhoo)
aye, "Petrol shell" (ahaa) Na metɔn
boforobotu. Mefiri boforobotu na
mesan gyegye nsuade (nhoo) (he, he,
he, he) Mefa ahina a na mede
nsuo agu me, na mede uenam kar
no ho. (nhoo) Enna mebaa "Kumase
nso metɔn "pants" (nhoo) pants.
Enna nso na mede siliba nso firifiri
"time" a na mesua no. (nhoo) Hmm
Enti emu ho no na ekwere se emaa
me megyaee se menantente dodo
na mede kɔtenaa gyeehe no ho.
(Hmm. Wɔmpɛ se wɔbenantente
saa?)^{O.K.} Na ennye se bia pe na
mempɛ se menante (nhoo) Na ewe
na medi firifiri. (nhoo) Saa
bere no na siliba nkyensee no
koraa ye sidi de. (aa) Enti na
wɔɔnom tua no ntaku, ntaku na
ema me. Afei na sɔi wɔ ho a
ogyee a, ampe se stua. Na owia-
wia sika no. Ebia mekɔ no na
watu dee stee no. Enna na mese

(8)

saa dee a magyaae na metan
gyeene no. (nhoo) Na emaa me
tan gyeene. (Na wose wotan
boforobotu wo baabi anaa na wobaa
Kumasi) Aane (Na wote ehefa?)
Na mete Ejisu. (Ejisu nhoo) Ejisu
na na mete ko sukue (nhoo) Ejisu
na adwuma keese a ewo na ara ne
paawo (nhoo) boforobotu, Ene nsoo-
ode no. Na yede ko kor ho (ahaa)
Hmm. Enti da a meko sukue no,
mepa a na mabegyegye nsoode.
Da a manye nso, manko sukue no,
a eye "weekend" na metan boforobotu
no (nhoo) (Whan na ekye boforobotu
no maa wo?) O.K. na metu.

Metan, obi kye a, na wotan "hundred"
a wo dee "twenty" sidis. (Eye
wabusufos ana?) Habi. Eno dee
eye, Ebinom aye te se, "factory" (aha)
Wosnom a wo eye. Na wo nso
woakotu. Enti wote wo "commission"
(nhoo) Ahaa, metan "hundred" sidis
a na wama wo "twenty" Enti wotumi
tan "two hundred" a wo dee forty.
(Hmm) (Eye adwuma keese wo Ejisu.)

Hmm (Boforobotu) Aane. (Na aden
na woagyae tan?) Se saa mmere
wo dee, na meko sukue. (nhoo)

Saa mmere na meko sukue (nhoo)
Ewo nti mewiee sukue no na ewo se

megyae tən na meba Kumasi. (aah)
 Enti na Emaa megyae tən. (Na
 aden na wofiri Ejisu baa Kumasi?)
 Ejisu, me nua na ekysse adde ws ho
 (nhoo) Enna sde me ksee. (Enti
 wowise sukue a) na mebae me
 maame ho ws Kumase. (nhoo) saa
 (Yoo) (Mate asee. Na ws Ejisu,
 wose paano na Eye adwuma papa
 ws ho) Aane (Na edeen adwuma
 papa ka ho ws Ejisu?) Dee Eye
 adwuma paa ka ho. (Hm) Se
 Ejisu dee na wofws paa a bayse
 tən (Hm) Ehe saa paano no, ehe
 boforobotu no, Enna Eye adwuma
 kesse paa ws ho. (Sika ws mu)
 Aane. Kane no dee na sika ws
 mu, na ehne yi dee mentumi nhe.
 (Nhoo) Nhoo. (Na emmere a wobae
 Kumase a, anka edeen adwuma
 wope se wobeye?) (Gyeeh ana
 woani da baabi ka ho?) O.K. mebae
 ha see no dee, na ekysse se mabusua
 ho a meda mu ho na wɔɔnom
 wɔɔnye sebe sikafos, wɔɔnom
 nni sika (Nhoo) Eno enti na tusa
 ara na etusa se, e gyeeh ho,
 mefisi (Hm) Eno "Anwofos" ho
 (nhoo) Enna matən. Enti na Eno se
 medi fidie dwa no enti na Emaa
 metən gyeeh ho. (Nhoo) (Enti se

obi boa wo kakra wo sika wo mu
 anka edeen adusuma na? Oh
 saa mmere yi dee se anka obi
 maa me sika a, ena menyaa sika
 a emu ye dya a, anka na maye
 madwene se meko kwan so (aah)
 Eeh (Gyene kwan so) Gyene
 kwan so, anase Lagos. (nhoo) Saa
 mmere. Saa bise na, na wade sen?
 Woko Nkran koraa kofa "pants"
 betutu a. (nhoo) Na anka na
 sika wo mu. Ena saa mmere ngo
 na Lagos ngo so, na sho ye. Womo
 na kwan ma yekofa nneema ba.
 (nhoo) Nhoo enti na ewo makoma
 soo paa. (saa?) Enaa meko bi
 koraa. (Wo maame?) Me ara. (nhoo)
 meko Lagos baae. (nhoo) (Woko
 Lagos baae na wansan anko?)
 Meko Lagos baae no, mede sika
 mpem nnan, "four thousand" (4,000.00)
 ena eksee. mebaee meseese mfaso
 a menyaae no (nhoo) na esua. Ena
 me maame kaae se mpem nnan no
 (nhoo) memfa nko gyene kwan
 so, ewo Keta (nhoo) enna yenhwe
 Lagos enne Keta mfaso a
 menyaa no. (ahaa) Enti mede koo
 gyene kwan so na ekyere se
 gyene no dee no eye. Eson se
 meko kwan tenten no (saa. mfaso)

(11)

na eso keyen Lagos) Lagos dee wo.
Afei, Lagos nso na mefa fam, enti
na kwan no so ye hu (nhoo) Enti
akae se endee menyaena menko
Keta, Keta, ha yi ara. (nhoo) Enna
meksee (Na woko kwan so?) Aane.
(Na eda no a mehuruwo wo dwam,
woko kwan so bio.) O.K. efeti se
woburu me wo dwam no (nhoo)
akyeire yi na meko kwan so bio.
(aah) Hoo na meko. Nanso na woko
(nhoo) Na wo woaba, eko aburo-
kyire (nhoo) Na me starte kwan so no.
(saa?) Hmm (Enti eda no a yehyiae
wo dwam kane wo) Hmm (woko
kwan so da?) Enhe. Wobare no dee
na menko kwan so da. (nhoo) Woba
ksee no na me starte koo kwan so.
(Na woko Lagos na Ennye) Aane na
Ennye na me starte Keta no. (saa?)
Aane (Na aden na wo starte koo
kwan so saa?) (Eda no a mehuruwo
wo wo dwam, na woani gye wo dwam)
He, he, O.K. Dee emaa me starte koo
kwan so no (aha) saa bere no na
Anwonafos (nhoo) na ekofa gyeene
no ba, emaa yeto. (nhoo) Afei ekofa-
duru mmere bi a, na ekoye se
gyeene no wope ebi ato koraa a
na wonya. (saa?) Anwonafos nso
se wadom emaa yenko wadom kuron

Anwona ho nkoto bi. Enti mene me
 maame ma baako pe (nhoo) enna
 eyee se yebeko na wɔɔnom ku
 yen koraa a emfa yen ho. (Te-ho)
 Enna yen mmieɛ yeka gu mu na
 yekoo Anwona ho. (Nhoo) Enso
 wɔɔnom annye yen hwee. Enti mekoto
 gyeeɛ, mekoo koraa metoo nnan
 pe. (nhoo) Menyaa four (4) pe na
 ebare. (nhoo) Mebare na ekyye
 nnan no mfaso a menyaae no na
 eboso Lagos kwan so no a mekooe no
 (nhoo) Na megyaae Lagos, na mekoo
 Anwona (nhoo. Enti beye mfee
 sen ni na wokoo Anwona ho?)

Anwona, Anwona. (Anwona no) Ah.
 Anwona no. O.K. (Eighty-four (84)
 (Hm) Eighty-four (84) (Eighty, eighty.)
 80-80. O.K. (Ebye mfee bebree
 ana?) mfee bebree (Nhoo) Mekoo
 eho saa, "six years" (saa?) Medii
 eho akweaba saa, mfee nsia. (Nhoo)
 Ansa na megyaae (Ende e, akyye)
 Aane (akyye) Hm. (Na mfaso wɔɔmu?)
 Paa. Saa bere a na Limann (nhoo)
 edi hen. Eye "President" no saa
 "time" no, na na meko. Saa mmare
 no, na eye paa. (Hm) Na eye.
 Na ekekooie mu ho no (nhoo) Na afe
 na ne to no ennye fe bio. Enna
 mede gyaae koo Monrovia. (Aah.

na Edeem na Eyee no se Ennye fe
 bio?) Na yen yedii kan koo
 Anwona ho saa no (nhoo) na nkuraase-
 fos no yekats ba a, nkuraase fos
 no beto wo yen ho (nhoo) Afei dee
 na kyere se woshom ahu se Asante-
 fos ko Anwona a, yerennye woshom
 hwee, enti na sbiara nso sare a
 na ano nso ko Anwona. (Ahh) Na
 sbiara ko Anwona. Saa na ekoyee.
 (Nnipa dsoo) (Yes) Nnipa no dsoo.
 Woshom a anka karee no na
 yen yekafa ba a, Tepafos beto,
 Tachimafos beto, Baabrianfos beto.
 Na woshom beto na woshom nso
 de ko ~~yee~~ kuro mu. Afei dee na
 woshom nyinaa nso "groupo" woshom
 ho na woshom no ko Anwona, (nhoo)
 akats bi. Hmm. Saa na Eyee.
 (Karee no na woshom suu ko) Na
 woshom suu, Anwona ho, Enti
 me, mene maame no kore baee no,
 na woshom ahenu se, se hwee
 nni ho. (nhoo) Enti na ewo se
 afei dee woshom nyinaa nso, bekoko.
 (nhoo) Na efiri nkuraase, nkuraase
 nyinaa. Afei dee Obuasi, wobehwe
 na ano ara afa ne ka, na aka.
 Saa. (Enti woshom mma Kumase)
 Kumase mmets bio. Saa. (Saa.
 Enti wogyae kwan so ko na

wobae, edasam ha ana?) Megyaee
 ekwan so no (Aane) na medaso
 ton gyeene no nkakrankakra. (Na
 deen na eye wose, wogyae ton
 no nkakrankakra saa?) Ahaa.
 (mfaso nni ho?) Enna mekyeere
 wo se, dee emaa megyaee ne se,
 na afei dee na woso, e, ne to
 no, (nhoo) Ennye. Na akshoma
 nso a yebu no ha no nso, aye
 kese. (nhoo) Menso menni kure
 (nhoo) Enti na akshoma no ne me
 mma no, na akshoma no so paa.
 (nhoo) Na meyi nika biara a eno
 yen. Enna emaa megyaee gyeene
 no ton. (Hm) (obi wo ha na edaso
 ye mfaso wo gyeene adweso ana?)
 O. Ki Enne ebi da so ton. Nanso
 akoye se ennye kora (nhoo) Innya
 adwama foforo bi enkoye, enti
 sbetna ho saa. (saa?) Hm. (Na
 woye deen se wobanya nika wo
 dasam?) He, he, he. Eeh, wabue se
 kanee no, na gyeene no, na eye o.
 (nhoo) Na eda fam. (nhoo) Enna
 mekyere wo se, enne dee se wokwa
 saka no a, kanee no na anka ne
 memfa no se mede "sixty-thousand"
 (60,000.00) ks ekwan so a, na
 mehuje "full-load". (Ahaa) Gyeene
 "full-load." Kar na ede ba. Enso

nne "sixty thousand" no eto "bundle"
 no ^{shu}baako pe. (saa?) Hmm. Enne
 eto baako. (Enti se wows sika pii
 wobetumi ako kwan so) Aane, se
 enne yi koraa no, menya sika
 bebre a, beye se, beye one point
 (ahaa) ekuta me a (one million se wowa)
 "One million" (aane, aane) "Million"
 baako ekuta me a, metumi ako
 gyeene kwan so no. (obi wo ho na
 wo sika saa ana?) Aane. Ibi wo
 sika saa. (Hmm) A wawom de ye
 (Na whan na ibenya sika saa,
 edo so) Aane se, seesei no esiane
 se nneema no bo's aye den enti, se
 nhipa beye mmienda a ana mmiene
 a wawom beka saa sika no abo
 mu (aah) Na baako de ko. (aah)
 Hmm (Yoo) (Na wodee wonnye sa?)
 Medee seesei dee, menni sika.

Seesei yi ara, wobesa me dwetire
 "thousand" koraa a (laughs) menni
 bi wo ho, ho, ha, ha, ha. (Yoo) Eii.
 (Eye den) ^{Hmm} Seesei dee aye den.
 Seesei, nneema koraa a meton no
 ha no, mefiri (nhoo) meksififiri
 no dusan. (saa?) Eh (credit, credit)
 (Aane) (Na wo "nineteen thousand" a
 wode firu Togo bae no enso) OK. Enna
 mekyere wo se "nineteen thousand" no
 a mede bae no, mede ton fokes no

mebefiri fokes (aane ampa) no mu wo,
 na mabs ka "five hundred thousand"
 - 500,000.00. (Eii) Hmm. (Enti ne
 nyinaa) Atye ama masane abs
 ka ^(in his) akwere (ooh) Efise eno
 na mede fa kor. Meko, na maba,
 meko na maba entina kor sika wo
 na edi nhe ena wo, edi nneema wo
 saa na nneema wo nso enso. Wo
 nso woanya akotwa. Eha nso menni
 baabi te. Enti eno se mede ks dea.
 Dunkwa, Sunyani, Agogo, Tepa (saa?)
 Bechem. Na meko, na maba, na
 meko, na maba. Enti saa wo, na
 meton mewie na ebia ma "short"
 bia se "ten thousand" na mataa
 ka. Na eno da ho. Na magye
 foforo mewie bia na mabs ka beye
 "fifteen" ebia "five" na yeboaa ne
 nyinaa ano. Na manya "five hundred
 thousand" - \$500,000.00 Eka (Eii)
 Mentuaee koraa. (Eii) Hmm. Maame
 wo ise onya me a, ibekye me
 atom. (Ne bo afe paa) Hmm, mebo
 fam paa maks fam, ha, ha, ha. (Ise
 wo bo afe. Ise na maame wo bo afe)
 Ah maame wo bo fiie paa. Enti ne
 neansan na eks paa wo kyew. (Aha)
 (Iye wo nua adampo ana?) Na ne
 maame ne yen na eks asere. (ah)
 Enna ~~na~~ nti me nua nso adampo ne

ne maame no enna wakpaa no
 keyew. se, wantwen na mmere biara
 a menya sika biara. Enti eka no
 ewo manim. (Nho) se menya
 adwuma pa bi ye na menya sika
 a ewo se mekstua. (Hoo) Hmm, (Wobu
 amanne) Amanne dee mahune bi
 paa meda ebime. (Edeeh adwuma
 na aye wo de paa?) Se sei paa?
 (Hoo) Adwuma a menyaa a anka
 meye paa. Anka mewo sika dee a,
 anka mope se meko Nkran, kafa
 ntoma, wama (Nho) Na anka mede
 fixifisi me nnamfofo no nkrofofo
 a wosnom wo "abund" (Wo Nhyiaeso)
 Hmm Nhyiaeso ha. Eso me. Na anka
 mede wera wera afie mu, na mede
 ey, ^(Nho) mefixifisi wosnom. (Wo betua
 wo ka ana?) Wosno, anka wosnom
 betua. Na skane wo, matan bi pen^(saa)
 2bi pee bosea maa me (Ehe) enna
 na mene no tan. Na eno na mede
 ko edwa. Na maame bi, stsa, na
 watua, stsa na watua (Nho)
 Enti igyee baako wo se 200ko
 aba. Wamfa sika wo amma. Ntoma
 wo nso amma. (Ei) Na awiaee (saa?)
 Aare "three hundred thousand" (Ei)
 Amma bio besi nne (saa? Oh, Edsso)
 Ewo koraa na eye me uia bi
 Edwetire. Ino dee spam adee (Nho)

Na sde maa me. Na mede ekofa ba.
 Enti meko ba a, na sde bi ato me so,
 meko ba a, na sde bi ato me so. Enti
 wei wo, na kyere se, menni adidaso
 se zbeesia (nhoo) Enti mede maa
 no wo ara, aksee wamfa amma
 bio, besi nne. saa. (Emnye a na
 wotan fokes wo e) O.K. metan fokes
 no nyinaa na da bi waha a na
 mabo hwi ko Nkran, akofa ntoma
 no aba (nhoo) Enti meko dua
 nyinaa na ntoma wo nso ka me ho.
 (nhoo) (Wotaa ko edusan, dabiara
 woko) Dabiara. Mefiri Nhyiaaso
 ha ko Kumase dasan, dabiara.
 (Na woko nkuro ahoro bebre) Aane
 kuro dee mako bi so bebre. (Agogo
 ene) Aane mako Agogo. Mako hoda.
 (nhoo) Menni Nkran (nhoo) O.K.
 menni Kohongo nso. (nhoo) E, Ejisu,
 ayei, Tepa, Dunkwa (nhoo) Sunyani
 Bechem, Agogo, Hm, Esham saa na
 meko dua. (Ei kwane wa paa)
 Easa. Eh. Sunyani beye "sixty
 miles" (saa?) Bechem nso, ekeka ko
 saa? Agogo nso, wo beye "fifty"
 "plus". (nhoo) E na Tepa nso saa.
 Ewo "fifty plus" (Na woahu nkuro
 bebre saa. Ehefa na eye wo
 fe?) Kuro wo? Ende aaka
 Sunyani. (nhoo) Sunyani ho na eho

ye fe nso, se eho fe no dee Sunyani
 ye fe (saa?) Nanso wotan adee wo
 ho a yeto (saa?) Hmm (Ehe na yeto
 paa?) ~~Dee~~ na yeto paa na yeto wo
 wo Dunkwawo. (Dunkwawo) Aane ne
 Agogo (Nho) Hmm, eho na na yeto adee
 paa. (Ade na yeto adee wo ho
 keye Sunyani?) Dee entia ema
 yeto adee wo ho, eho wo kua,
 akuafo hye hye po ho mu (Nho)
 Woshom wows wows 'bush, bush, bush,
 (Nho) nkuraa nkuraa (woka Twia ste
 asee?) (Aane mete adee) Aane ste asee.
 Enti na woshom no eba dase (Nho)
 Enti wosmo ba a, na wosmo a be, ebetan
 wosmo nneema wo a, na woshom nso
 ato to ^(Nho) yen fokes no ko (Nho) saa.
 (Enti "yeto fokes paa") Ene ntama no
 na woshom to (Nho) yeto na keye
 se ade ema fokes wo ye ka ho na
 se, wotwa "bale" na a, anka bale wo
 dee anka yehuehuu ye, ^{anka} ebia ENO mu,
 bia two fifty (250) (Nho) Ene ema
 se "skirt" a, na anka "skirt" wo wo
 mu a aa two fifty (250) Eno bia
 wobetwa no na eye "one sixty" (160)
 na ENO mu na woshom (Nho)
 Enna ede ka wo ba (silence)
 Woma no fi ko (aane, eoko) ^{Hmm} peni nkamwo
 E, Ha, ha, ha, he, he (wobore) Me mmereee
 (ano pe dee zebisa wo) Aane. (Na

edeen na wobska akyyere me ka ho. Se
 mente asee papa. Asetena no a ewo
 kanee no. Woye akwadaa na asetena
 te sen?) O. K. Me ne me nma, no
 aseptam (nhoo) kanee ho, na esiawe
 se^{na} gyeene no ye no enti, wadmo papa
 na anhwewadom. (saa) Enso na me
 ara, nkakrankakra nkakrankakra.
 Enti afei a wadmo enyini no, na
 adwuma no ngo eseee no (nhoo) na se
 enna ede ahokyyere no ebaa me so (nhoo)
 Na enaa ahokyyere no ebaee. Efi se
 amma wadom sika. Wei yi wshwe
 barima panin mu wei yi a, akosukuu
 a, abesye sika (hos) Swice ngo mede
 no aksto adwuma mu, wases, wawie.
 Waks K.T./, wawie. Ne nyinaa yee,
 eno na ena ahokyyere ba (hmm) (Na
 efisi nipa a wone no hyee asee tsh
 gyeene) Nhoo. (preko, whan na?) Edaso
 wo mu? (Aane, edaso wame ene whan
 na) wadom dasos (anya sika kakra
 kyeh) Aye sikanee. Wadoma mene
 wadmo tsh gyeene no dee (nhoo) meji
 me waame no a na mene no tsh gyeene
 no, (nhoo) wadmo a aka nyinaa
 seesei se wadom nyinaa deda ayaya.
 Obiara ni ho a kyere se seesei
 wanya "improvement" biaa, ewo mu
 (saa?) Hmm. Yen yehs no dee
 wadom a ewows ho no dee da

(21)

biara, kyere se, wadom fiiri. Enti
dntsh enwie na wadi ne mfaso
a eda so. Na Anwanie no abegye
ne sika. "Improvement" biara emmae (sae)
(Itmm) Seesei, wokobisa wadom bosa
"two - thousand" (2,000.00) koraa a
yennya mma no. Se abi be, anya
sika no mu a, na ebia^{no} abi kum
ate kwan, na usamane no sika^(nho) na
duo ara de ye nadwuma. Na se
efa gyee ne no paa dee, nhe dee
enue. (sae?) Itmm (Na kanee no wobe-
temi aye sika saa anaa? Kanee
no, wotsh gyee ne) Itmm (Wobengya
mfaso ke?) Ehh kanee no, na metan
gyee ne no dee (nho) Se na gyee ne no
eye fo (nho) Enti da koraa na metumi
tan saka beye nsia (nho) ena yeto.
(nho) Mebo no donkomi. Enti mentete
ne nyinaa nwie no, wokin se kanee
no se mete na menya wei ho "two -
hundred, two hundred" koraa, esia
no, menya ne nyinaa ho thousand
two (1,200.00) (nho) Na se medibia
four hundred (400) di dawa a, na eso.
(nho) Eno enti na eso (nho) Na enne
yi ngo dee, enna mekyere se enne
baako koraa ye sixty thousand
(60,000.00) enti wokofa a, entumi nsa.
(nho) Ebia, wode nna :num, beye
"five days" na wode betsh.

gyeene no (nhoo) (Na saa "time" no, na saa "time" no na wotan gyeene eye paa sdeen adwuma na eye paa wo kurum ha?) O.K. Seesei ana dee kurum ha dee "business" (business sdeen business?) Dee wosom koku kusan so se "spare parts" nom (nhoo) Ene utoma nom, ene ebi kifa "trouser" "shirts" ne ade ade, Ewo Togo, Togo ba. (nhoo) Ewonom saa no na seesei eye. Eno na mekyere se se menya sika a (nhoo) menya sika bi me bosesa a (nhoo) anka meye bi (nhoo) Na eno dee, sen a woko ba a wobanya kakra (nhoo) Itmm, (You eno dee, sfi' bere a woye akwadaa besi nne, sdeen na asesa paa, wo dwam? Dee wanta ankyere me) Aare fi' me nkwadaa me besi nne wo (Aare, yedi dawa te sen? Seesei ana deen na asesa?) Ewie mu asesa. (Itmm) Ewiazee no asesa (aba) Asesa ene se, ne nyinaa aksgyina sikasem so. (ahaa) Se karee, sika a na yedi' no (nhoo) na anka na ewo fam, na eye. Efise sa mmere wo na meyi "hundred cedis" a ebe, mesua wo nyinaa ebese me a me ne me mma yi koraa no, ekoraa mpo no, na ma- "spend" a ebia "five hundred" cedis, eh, "five cedis" (nhoo) Five cedis

Na eso yen nyinaa nso nne dee, da
 biara, mete ho yi meyi "four thousand"
 ansa na aso yen (uhoo) Enti da
 biara mebo akanhoma "four thousand"
 ansa na aso yen. (Yoo endee
 biribi ka ho se wope se woka a?)
 O.K. Na wo nso sesei, saa nkomo
 yi a mene wardie yi, edeen mmoa
 na wobetumi aboa me wo ho? (Eii,
 (Yebebo mmaden se eye adesua)
 Hmm (Yebebo mmaden se nhipa behune
 senea na axtena wo Ghana) Hmm
 (saa na eye yeadwuma) Hmm. (Emaa
 wo te se bosea ana biribi saa) Nho,
 nho, (Ennye saa adwuma) nho. (Eye
 nkrataa adwuma enti) Nho. Na
 enti sesei yi wei no saa no (uhoo)
 se wokoro a, na wofwe senea enne
 yi wobetwo me mesi tee yi a, wobetumi
 ama, memfa no se, wasrefos ang
 e, wo nkorofo bi atumi aboa me
 ang wo masetena mu? (yede ko,
 yede koka akere aban se ebia
 sbema sika abeboa Ghanafo,
 nanso ennye nipa baako baako saa.
 Hmm. Ide beboa Ghanafo no nyinaa
 (Aane wwahunu se, aban dee, afe
 biara zyi sika) ede ba (Nanso,
 yebe, yebeka akere no se, ese se
 zyi biribi fixi ho kboa edwadi-
 fos.) Ah. te se "loan" bi. (Nanso yentum

nhunu se abete ase ana) Aaane
 (Woahunu se nnipa bebree) mate ase.
 (nnipa bebree ka) sika (ka kyere
 aban biribi biribi) aane, aane. (Ebia
 abete) O.K. ente saa no, na se
 me a sesei woabehunu me se (nho)
 menhi sika yi (nho) nanso mewa
 "problems" mewa mma, me ne me nuansan
 ye, ne me mma yi a yegu ha ye. (nho)
 Na yeasetena mu aye yaayaayi
 na eno no, kwan ben so na wobetumi,
 aban no antumi nye ho hwee emma
 me? (Na Ghana aban, abetumi aye
 se woape se aban boa wo, edeeh boa
 na wobeppe se abeye?) Mepe se, ebia
 mewa ho a, nase bosome so bia (nho)
 na anka manya sika bia eme ye
 duse firi mo ho (nho) na anka
 masesa, na eno mede aye me
 dwetise (nho) na afee mede ye
 adwuma (nho) saa. (se wonya
 bosea eno bank no mu ebeye wani-
 syee ana, ebeye ama wo ana?)
 O.K. anka ebeye ama me paa (nho)
 Na eha no dee mehunu se, eye
 me se wonye kuani a (nho) yemma
 wo (nho) wonye bia woda, yemma
 wo. Ena me no, woahue se ahia me
 (nho) menhi sika (nho) Menhi
 asyapadee biara a mede beko
 ak ye "witness" (Aha) Ente meks bank

SE mepε bōsεa a yemma me. Enti hie
 no dee se wote me ara ne no (nhoo)
 se wote aze? (Aane) (Akeafos bi
 wānom ye "group" no) nhoo (se wāno nyinaa,
 wān nyinaa beki "bank") nhoo/baako pε
 begyee bōsεa) nhoo, bōsεa ho (se aban
 ma no kwan se adwadifos mobetumi
 aye "group" te se saa ebēba wo ana?)
 Se ε, yebeka se adwadifos beye saa
 ede no a, eye yen Ghana ha sei dee,
 na mekyere se, me a ahia me kotoo sei
 dee (nhoo) ebēba koraa no meny bi (saa?)
 Aane kyere se kwo mu ha sei sika nya
 no, εks ma wānom a eda so wo sika
 no ara. (nhoo) Wānom a ewa sika no fra
 na etumi nya sika. Na yen a ahia yen
 sei dee, wōnya sika no bi da, na wode
 aks owu me. Ennye saa? (Wānom nso
 abusua me. ^(nhoo) Nobetumi anya sika afi naba-
 sea me. Se papa ana maame.) O.K.
 Na mepa wo kyew, εkyere se, se seesei
 se me masem no (nhoo) ne nyinaa anks
 anksyina "government" so a (nhoo) εks
 "government side", wone wabusua fos no
 mobetumi aboa me ana? (Me dee mabu-
 sua fos nso) nso (tmm, me ma, me, a mewa
 barima awa, nāwo me maame me papa
 ye mpanifos) Aane (Wāno ki "retirement")
 aha. Na seesei wo koraa, se aka wo
 ne wo maame nom nko ara. Wōwo nye
 barima baako ka ho? (Dabi) Anka wo

nko ara. (aare, nhoo, aka me nko ara)
 Edeee na seesei no (Na edeen na, wo
 karee no, edeen na aban aye se a, a,
 aboa wo ana aha wo?) Aban? (Aban
 dee) (Waye bisibi ma asetena beye yie
 ana?) Me dee aban dee zhyee huwe
 (nhoo) Emmaa me da. (nhoo) Ehye saa?
 (Se se aban aye bisibi ama aha wo
 anase wo ho ato wo) Aban no (nhoo)
 se baee no (ahana aban) Aa, medes
 seesei mon dee me ho kyere me paa
 enti menhunu nkoso biara (nhoo) Me
 dee aban no dee menhunu dee zye,
 kyere se, seesei ara, afe ano na
 ahya yi. Nkwadaa yi bedi buruya
 (nhoo) Owura ketnya yi, ene me nana
 yi kosaa atadee, ^(nhoo)eye mmaayawa dee
 yi wonkuta twenty thousand (20,000.00)
 a, wanya atadee baako nto nhye wo
 ba. (nhoo) Me nso menni bi (nhoo) Enti
 medee nkoso biara ni ho a meheem
 se aban no baee no me mani naye (nhoo)
 ewa mu hmm. (Na edeen na karee no,
 Efi "sixty-nine" (69) nhoo, nhoo (yi a ofiti
 asee, aban aye bisibi se aboa adwadifo
 ana?) O.K. (Se aban aye bisibi se
 aboa adwadifo.) (kyere se Kwame
 Nkrumah bere so) Efi Nkrumah pen
 so no (nhoo) (na eye) Na eye. (saa) Na
 mekaa se besi Liman "time" no kosaa
 ho no (nhoo) na eye. (Na aban waye

biribi abaa wo ana?) Immaa me hwee.
 (wa, waye, ah) Aban nyee biribiara a
 ebeba me. (ana adwadifos bi, nho).
 (That eh, change of money) Oha, sika
 sesa wo mu (nhoo) enna enna ahokyye
 ho (saa) aba. Sika sesa, sika sesa. Aketho
 besesaa fifty, fifty (50, 50) (ahaa) "Notes"
 Dse aane, wowo sika seventy, feve bidis
 koraa da haa, na aban afa (nhoo) O.K.
 Obsesaae akwee na Rawlingo wo baee
 ye. Na ano ngo aba abesesa sika yi (nhoo)
 Enti kyere se, sika sesa wo, emmese no a
 wosmo sesa sika wo nyinaa wo, na aho-
 kyere wo ngo ereko som. (nhoo) saa. (Yoo,
 yoo, mate asee, aane, saa na mope se
 metee. Woahu se, mebaee seventy-nine
 (79) na "control" wo ho paa) Hmm (Na yeahu
 se eha adwadifos) Hmm "control, control"
 aane ngo biara se, biara fi Ghana na
 Dse, oh "control" no a ennye) Ennye (Biara
 ka baako na aban wo ate kakra) Aane
 (na seesei "control" no agyae kakra) Aane
 (saa na se wowo biribi se wope se
 aban na ebeye ana abegyae ye ebia
 yebetani atwese wo) Aane, aane, aban
 wo? (nhoo) Se endee, biribi saa wo
 dee, se, kyere se, me seesei wo, a yereta
 yi (nhoo) menni sika (Hmm) a medi di
 dwa (nhoo) enna menni hwee, enti dee
 aban wo ye biara wo (nhoo) kyere se
 seesei mesore na medi paa o paa wo

na menya sika ets aduane di a, eno nko
 ara na meheni. Na se efa ntoma ts,
 menya sika uts ntoma, na menya sika
 ngo uts hwee nti sha wo dee wo, menhune
 dee meka (HMM) kyere se emma me kwaa
 biara so (Nho) Ae woahue dee mekyere
 wo no? (Aane) Esiane se menni sika no
 enti, aban wo ho nneema wo, a eye adee
 a meto no abarden wo, menni sika enti
 menks ho koraa, nkots bi. Eno ara ne
 nkakrankaka metan ntose na menya a
 dee yede bebs akonhoma no a, na
 yeabedi. (hoo) menni dwetise, menni
 "savings" ngo, menni bi. (Enti sika
 sen na ebeye dwetise se ebetani
 aye biribi?) Aane, enna meka yi se
 anka menya "million" baako a, (anbaa)
 anka ebetani, anka ebetani aye biribi.
 He, he, he, he. Anase "five hundred koraa
 a. (saa) HMM "five hundred" koraa a eye.
 (hoo) Seesei menya five hundred paa
 dee a, anka metani de aye "improvement"
 paa. (haa) Kyere se sha wo, seesei dee
 wokuta "hundred" a emma wo. (saa?)
 Eh O.K. Ebeye bi dee, na wonya,
 Nyame ampata koraa, na wakodi na
 aye. (hoo) It hundred thousand wo. Akaye
 se sika bia, aba e fam (hoo) Ekuta
 wo a, Enks baabiara na mmom wonya
 dodos kakra beye "five hundred" na
 wode ksts nneema, na wonya ho beye

"twenty thousand" na ekyere se, wodi e
 wode "five" koraa to ho na wodi "fifteen"
 no a (nhoo) bosome koraa eye. (Nhoo) Nhoo
 saa. (Yoo) see see dee, menyaa "five
 hundred thousand" a anka ebeba me
 paa (yoo mate asee) (yoo dea me bisa
 asa) Dee wobisa asa, na me ahaa,
 enti see see me metumi bisa wo asem?
 (ahaa) Enti see see wo, dee me wo madesre
 a mede to wanin ne se, se Nyame ye
 wadam, na wofisi ha na woks a, na
 woabo mmeden a, bosome biara wo, (nhoo)
 womane me nkakrankakra a, (nhoo) koraa
 a, metumi de aye biara (nhoo) saa, Hmm.
 Bosome biara, kakra biara a wobanya
 biara, na wo-'past' me se Afia gye a,
 se wonin "adress" dada. Woreks nso
 a, mede bema wo (yoo) Na kyere se,
 me mafa wo nkakrankakra a, se
 ebedi se bosome nsia, euna menyaa
 dwetire wo a, se afe a, na kyere se
 mede aye adwuma, se nso woks nso
 na wobanya beye mpem ahannum no
 amane me a (nhoo) ewo nso anka mesye
 na mada wase paa. Na mede aye
 dwetire. Anka wobeks beba bio wo,
 wobehum me se "difference" aba.
 (nhoo) maberabso mu. (se ebia ide
 sika bi bese wo a, beye "two years" time
 na wanya a
 wobestumi ede ama wo) (nhoo) aha, se
 wo des afe biara, (nhoo) se woba, na woks

(30)

na woaba. Euti se wanya dwe tire wo
bi de beye me se "John" a, metumi de
aye adwuma a enti eba bio na
woreks a, (uhoo) metumi de wo sika ama
wo. (uhoo) Na woafu wadee. Na kyere
se "profit" no a aba wo, me nso mede abo
bara. (yoo) Hmm (yoo) Euti Eno ne madesse,
paa a, eda makoma so, mede sse wo.
Se eye a boa me saa kwan so. Saa.
(yoo medwene ho) Dwene ho. Asi?
Eye, ana? Metumi.

END OF 13A.